

پیشینه تاریخی دریای پارس (خلیج فارس)

خلیج فارس به لحاظ موقعیت استراتژیک و منابع طبیعی سرشار آن، از دوران گذشته تا به امروز مورد توجه دولت‌ها و ملت‌ها بوده و بسیاری از سلاطین و پادشاهان از همان زمان‌های کهن به موقعیت اقتصادی آن نظر داشته‌اند که از آن جمله، حمایت پادشاهان پارت از گسترش بازرگانی در این منطقه بوده است.

پارت‌ها دو راه تجاری را تحت کنترل داشتند که یکی از آن دو، راه تجاری بوده که از کنار فرات و از آسیای صغیر و سوریه و بین النهرین شمالی به سمت خلیج فارس گسترده بوده است. (۱)

داریوش پادشاه بزرگ هخامنشی، برای گسترش بازرگانی در ایران دستور دادکانال سوئز ایجاد شود تا کشتی‌های بازرگانی بتوانند از دریای پارس و از دریای سرخ به مصر و مدیترانه راه یابند.

در سنگ نبشته‌ای به جای مانده از آن دوره آمده است: «داریوش شاه گوید: من پارسی‌ام و از پارس، مصر را فتح و امر کردم این کانال را بکنند و از "پی‌رو" (رود نیل) که در مصر جاری است تا دریایی از پارس به آن می‌روند. این کانال کنده شد و چنانکه امر کردم کشتی‌ها روانه شدند؛ چنانکه اراده من بود» (۲)

همچنانکه در تاریخ نقل شده است؛ اشکانیان بازرگانی را گسترش دادند و با رومیان رقابت شدیدی می‌کردند و دریای فارس رابه شکل یک راه ترانزیت درآوردند. (۳)

این پیشرفت در دوران ساسانی ادامه یافت و بندر سیراف مرکز بازرگانی بزرگی شد و حتی در اسناد تاریخی چین از سده چهارم تا دوازدهم میلادی، همه جا نام پارس، فارس، پارسوا و ایران به صورت گسترده دیده می‌شود و این نشانگر وجود روابط تجاری است. (۴)

پس از فتح ایران به دست مسلمانان، باز هم ایرانیان در دریانوردی از دیگر دولت‌ها جلوتر بودند و اعراب ترتیبات تجارت دریایی با هند و چین و ... را حفظ کردند. (۵)

در طول تاریخ ایران نیز استعمارگرانی سودجو دیده می‌شوند که برای بدست آوردن موقعیت بالای خلیج فارس، همواره در کشمکش بودند. نمونه بارز، آن در عصر صفوی بود که عثمانی‌ها تاخت و تاز به خلیج فارس را شروع کرده بودند و هر روز بر نیروی دریایی و تقویت آن می‌افزودند و پرتغالی‌ها از طرف دیگر در حدود سده ۱۶ میلادی بر این منطقه تسلط کامل داشتند و با عثمانی‌ها درگیر بودند تا آن که سرانجام در سال ۱۵۸۷ م شاه عباس به کمک انگلیسی‌ها پرتغالی‌ها را عقب راندند و در عوض پای انگلیسی‌ها به این منطقه کاملاً باز شد و هلندی‌ها در سال ۱۰۳۳ هـ با به دست گرفتن تنگه هرمز، سهمی از بازرگانی ایران را تصاحب کردند.

این امر باعث کشمکش با انگلیسیها شد. چندی نگذشت که در سال ۱۰۷۵ هـ. ش شرکت فرانسوی هند خاوری تاسیس و رقیب دیگری افزوده شد. البته، باید یادآور شد در زمان حکومت افشاریان نادرشاه توانست نیروی دریایی در خلیج فارس ایجاد کند و چندفرهنگ کشتی از انگلیس و هلندیها بخرد. (۶) در دوره قاجار بیش از هر زمان دیگر خلیج فارس مورد تاخت و تاز کشورهای استعماری قرار گرفت؛ بویژه انگلیس که خود را فرمانروای خلیج فارس می دانست و بی تدبیری شاهان قاجار میدان را برای انگلیس، فرانسه و روسیه هموار ساخت. **امیر کبیر** برای تشکیل نیروی دریایی ایران در خلیج فارس و دریای مازندران بسیار تلاش نمود، اما با کارشکنیهای رقیبا، به موفقیت نرسید.

حضور بیگانگان در ایران و کسب منافع تا پایان جنگ جهانی دوم، ادامه داشت تا اینکه بار دیگر ایران بر خلیج فارس چیره شد و با تقویت نیروی دریایی خود، اداره خلیج فارس را بدست گرفت. پس از پیروزی انقلاب اسلامی دسیسه های آمریکا باعث نزاع در منطقه شد که در شکل جنگ تحمیلی عراق علیه ایران و اعمال فشارهای نظامی و سیاسی آمریکا و متحدانش کاملاً آشکار گردید. امروزه نیز آمریکا و انگلیس با تحریک کشورهای حاشیه خلیج همیشه فارس، بخصوص امارات متحده عربی، در صدد ایجاد ناامنی در منطقه بوده و باترفند «خلیج عربی»، سعی در راه اندازی جنگ روانی و به دنبال آن فشارهای سیاسی علیه ایران دارد. البته به این موارد باید افزود که مرتجعین و واپس گرایان داخلی چون **احمدی نژاد** وقتی به زیر پرچم **خلیج** می نشینند باید تو خود بخوانی حدیث مفصل

پرونده عمل ناپسند تغییر نام خلیج فارس که در واقع توهین به هویت و تمدن یک ملت است و سودجویی و منفعت طلبی بیگانگان را در پی دارد به سال ۱۹۳۷ م/ ۱۳۱۶ هـ ش، تشکیل شده و هم اینک در وزارت امور خارجه انگلیس موجود است. (۷) براساس این پرونده جعلی اولین کسی که اشاره واژه «خلیج فارس» را جعل نمود و «خلیج عربی» را به جای آن بکاربرد، کارگزار انگلیسی در خلیج فارس به نام «لرد بلگریو» است که در کتاب خود می نویسد: «خلیج فارس که تازیان اینک آن را خلیج عربی گویند...» وی تلاش نمود این واژه ساختگی را در بین کشورهای منطقه خلیج فارس بویژه اعراب، رواج دهد. (۸)

نام تاریخی خلیج فارس

جغرافی نویسان قدیم در نامگذاری سرزمینها، دریاها، رودها، کوهها و... ریشه هایی را در نظر داشتند؛ مانند اینکه نام بیشتر رودها از رنگ آبها و سرزمینها و... برگزیده می شد، نام کوهها از همانند بودن آنها به کالبدهای دیگر گرفته شده و نام دریاچه ها و دریاها از ریشه استوارتری پیروی شده و بیشتر آنها به نام کشور و سرزمینی که در نزدیکی و پیرامون آنها قرار گرفته، نامیده شده است؛ مانند خلیج مکزیک، **خلیج فارس**، دریای چین، اقیانوس هند، دریای مازندران (کاسپی) و... (۹)

ناحیه جنوب غربی ایران فارس است که ساکنان قدیم آن « پرسه ها » (پارسیان) نام داشتند که یونانیان آنها را پرشیا (persay) می گفتند و دوسلسله پادشاهی (ساسانی و هخامنشی) از این قوم برخاستند. برخی محققان معتقدند، پارسیان همان مردم پارسوا (parsua) هستند که ساکن دریاچه ارومیه بودند (که نام آنان در کتیبه آشوری آمده) و به طرف جنوب رفته و در سرزمین « پارس » سکنی گزیدند. (۱۰) به همین مناسبت دریای مجاور این منطقه، دریای پارس نامیده شد که در آن موقع هیچ یک از کشورهای کوچک و بزرگ امروزی در سواحل خلیج فارس نبودند و اگر هم بودند، جزیی از سرزمین پهناور ایران به شمار می رفتند. حتی کشورهای قدرتمند آن روز چون یونان و رم با اجازه ایرانیان کشتی های خود را وارد خلیج فارس می کردند. (۱۱) یونانیان به این دریا « پرس » می گفتند. (۱۲)

داریوش از این دریا یاد کرده و عبارت « درایه تیه هچا پارسا آبی » یعنی دریای پارس را به کار برده که در کتیبه به جای مانده از وی مشهود است. (۱۳)

اعراب نیز می دانند که این نام (خلیج فارس) از دیرباز نام حقیقی این دریای بزرگ بوده است. جغرافیدانان بنام عرب هم از قرنهای نخستین اسلام آنرا می شناختند. ابی القاسم عبیدالله بن عبدالله مستوفی، معروف به ابن خردادبه، که کتاب خود «مسالك و ممالک» را در سال ۲۳۴ - ۲۳۰ هـ ق (۱۴) نگاشته است، درباره خلیج فارس می نویسد: دجله وسط مدینه بغداد ثم تمر بواسط الی ان تصب الی البطحان و . . . تمر الی البصره و تمر الی ناحیه المذار ثم یصب الجمیع الی بحر فارس . . . (۱۵)

مسعودی، نویسنده مشهور دیگر عرب؛ در کتاب ارزشمند خود «مروج الذهب و معادن الجواهر» زمانی که از مجموع اخبار راجع به دریاها سخن می گفته، از خلیج فارس به عنوان دریای پارس یاد کرده است. وی می نویسد: «بحر فارس تکثر امواجه و یصعب رکوبه و . . .» (۱۶) ابن حوقل سیاح معروف و جغرافیدان بنام عرب، نقل می کند: در سال ۳۳۱ هـ ق به عزم مطالعه درباره کشورها و ملت های مختلف و به منظور تجارت از بغداد بیرون شدم و کشورهای اسلامی را از شرق به غرب پیمودم و آثار متقدمان را نیز مطالعه کردم. (۱۷) وی در کتاب معروف خود "صورة الارض" از خلیج فارس به نام بحر فارس یاد می کند. اصطخری، جغرافیدان خبره عرب و نویسنده کتاب "المسالک و الممالک" باز هم از دریای فارس یاد می کند: بعد دیار العرب بحر فارس فانه . . . (۱۸)

ابوالفداء مولف کتاب "تقویم البلدان" که از جایگاه خاصی برخوردار است، از دریای فارس یاد می کند و زمانی که حدود فارس را شرح می دهد می نویسد «حد غربی فارس خوزستان است. همه حد غربی تا شمال حدود اصفهان است و جبال و حد جنوبی آن دریای فارس است . . .» (۱۹)

در "معجم البلدان" ، کتابی مشهور که همه جغرافیدانان آن را به عنوان یک فرهنگ جغرافیایی معتبر میدانند از خلیج فارس به عنوان "بحر فارس" یاد شده است : « بحر فارس : هو شعبه من البحر الهند الاعظم و اسمه بالفارسیه کما ذکره حمزه زراره کما مسیر من التیز من النواحی مکران علی سواحل بحر فارس ای عبادان . . . » (۲۰)

بنابراین ، آنچه از متون تاریخی استنباط می شود حتی جغرافیدانان عرب به آن اذعان نمودند این است که " خلیج همیشه نیلگون فارس " در ادوار تاریخ متعلق به پارسیان و ایران بوده است .

پی نوشتها :

- ۱- میخائیلوویچ دیاکونوف ، میخائیل ؛ تاریخ ایران باستان
- ۲- حمید طوسی مراغی ؛ کتیبه بیستون ص ۵۶۳
- ۳- ایرج افشار (سیستانی) ؛ جغرافیای تاریخی دریای پارس ص ۲۹۳
- ۴- همان ص ۲۹۴
- ۵- کراچکوفسکی، ایگنایولیانوویچ ؛ تاریخ نوشته های جغرافیایی در جهان اسلام ص ۱۱۱
- ۶- ایرج افشار ؛ نام خلیج فارس ص ۴۱
- ۷- همان ؛ جغرافیای تاریخی دریای فارس ص ۱۳۸-۱۳۹
- ۸- همان ؛ نام خلیج فارس ص ۶۴
- ۹- همان ؛ نام خلیج فارس ص ۶۴
- ۱۰- عباس قدیانی ؛ فرهنگ جامع تاریخ ایران ص ۲۲۱
- ۱۱- عبدالحسین نهجیری ؛ جغرافیای تاریخی شهرها ص ۳۷۵
- ۱۲- ایرج افشار ؛ جغرافیای تاریخی دریای پارس ص ۱۲۷
- ۱۳- همان ص ۱۱۸ و حمیدطوسی مراغی ؛ کتیبه بیستون ص ۵۶۳
- ۱۴- ابن خردادبه ؛ المسالک و الممالک
- ۱۵- همان ص ۲۳۳
- ۱۶- مسعودی ؛ مروج الذهب و معادن الجواهر ص ۱۶۶
- ۱۷- ابن حوقل ؛ صوره الارض
- ۱۸- اصطخری ؛ الجمهوریه العربیه المتحدہ ،الوزاره الشقاقه والارشاده القومی ص ۲۹
- ۱۹- ابوالفداء ؛ تقویم البلدان ص ۳۶۷
- ۲۰- یاقوت حموی ؛ جزء الاول ، دارالکتب العلمیه ص ۴۰۰